

повз. І треба бути обережним, щоб випадково не натрапити на нього. Значення даної лексеми достатньо перебільшене, а в основі новоутвореного значення лежить механізм метонімізації. Таке місце в жодному разі не виступає смітником, а лише перебільшено порівнюється з ним через спільні/суміжні риси звалища і тим сміттям, яке залишають недбалі глядачі.

Говорячи про типи людей, яких можна зустріти у кінозалі, неможливо також оминати «кіношного генерала» (*the General*), який мандрує по залу у формі охоронця у пошуках «зайців» та неповнолітніх, які завітали на фільм для дорослих. Таке порівняння надає охоронному персоналу певної важливості та значущості, але має суто іронічні конотації.

У стінах кінозали є також «привиди» (*ghosts*) – група людей, які сидітимуть біля вас, або перед вами, але під час фільму ви озирнетесь та зрозумієте, що вони кудись містично зникли, промайнувши повз вашу увагу, немов привиди. Завдяки способу семантичної деривації лексема *ghosts* набуває певних семантичних змін та в межах ЛСП «CINEMA» функціонує саме у новоутвореному вузькоспеціалізованому значенні.

Ще одним типом людей, які можуть завітати до кінозали є, так звані, «ходячі мікроби» (*germs*). Їх важко помітити неозброєним оком при звичайному освітленні, але варто тільки вимкнути світло, як вони виявляють себе: починають або кашляти, або чхати, або ж важко дихати.

Серед інших психотипів відвідувачів кіно можна виокремити також «волоцюг» або «безхатченок» (*vagrant*) – людей з розпатланим виглядом, які справляють враження безпритульних. В основу творення даної лексичної одиниці покладено механізм метонімізації – риси зовнішності бродяг перенесені на відвідувачів кіно, які мають недбалий вигляд.

Серед кіноманів є поняття *Movie hopping* – явище, коли ви купуєте квиток на один фільм, але «перестрибуєте» на інші кінострічки упродовж дня. Так можна передивитись усі прем'єри місяця та при цьому заощадити гроші. Головне – мати достатньо часу, наважитись на таку авантюру та не натрапити на кіношного генерала (*the General*). Важкою та, на жаль, невиліковною формою хвороби кіноманів є *Movie theatre sickness (MTS)*. Цей термін в межах кіногалузії позначає нудоту, липкі руки, головний біль, слабкість та біль у шлунку кіноглядачів. Вищезазначений термін функціонує лише в межах ЛСП «CINEMA», оскільки насправді такої хвороби не існує, а симптоми, які виникають під час такої псевдо-хвороби, є наслідком надмірного вживання великої кількості попкорну під час перегляду кіно.

Відтак, завдяки механізмам метафори та метонімії утворюються нові слова та словосполучення, які мають ідіоматичний характер та насичене емоційне забарвлення. Слід зазначити, що ідіоматична лексика утворюється в процесі життєдіяльності певного соціуму за умов відтворення носіями мови свого світогляду. Відтак, для американського суспільства важливе значення має галузь кіно, оскільки вони стоять у витоків його походження, яке, відповідно, утворилось за умов потреби цього ж суспільства у індустрії розваг. Кінематографічна галузь – це вид мистецтва, створення якого було продиктоване вимогами суспільства. Кожна культура – це віддзеркалення розвитку певного народу, його світогляду, свідомість, яку можливо охарактеризувати лиш опосередковано, крізь призму її реалізованих ідей. Тому у сучасному американському кіно, зокрема у його лексиконі, розкривається сутність самих мовців, їх світогляду та культурного розвитку. У зв'язку зі ступенем розповсюдженості культури можна говорити про її масовість, відповідно – про широкий ареал вживання лексикону, який вербалізує реалії цієї культури. Без сумніву, первинне значення ідіоматичних висловів закладене свідомістю мовців і є специфічним. Але завдяки поширенню культури і, відповідно, мовних засобів, останні можуть набувати певних семантичних змін на рівні свідомості.

На основі вищевикладеного, можна зробити **висновок**, що англомовна лексика та фразеологія кіногалузії мають свої специфічні соціокультурні особливості, які продиктовані рівнем розвитку культури, зокрема мистецтвом кінематографу. Ідіоматична лексика характеризується емоційною забарвленістю та своїм «живим» характером, оскільки народжується у процесі існування та розвитку певного соціуму і окремих соціальних груп, а також характеризує сучасні реалії американського суспільства. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у встановленні особливостей функціонування англомовних лексичних одиниць на позначення кіножанрів із врахуванням соціокультурних чинників їх виникнення.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
2. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / І. М. Гумовська. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 19 с.
3. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англомовних юридичних термінів : Дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 284 арк.
4. Зацний Ю. А. Основи неології та проблеми перекладу неологізмів : Навчальний посібник / Ю. А. Зацний, С. М. Єнікеева, О. Л. Клименко. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. – 350 с.
5. Клименко О. Л. Стилистичні транспозиції у словниковому складі сучасної англійської мови / О. Л. Клименко // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 63. – С. 25–29.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 290.
7. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
8. The Movie Theater Dictionary: [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.angelfire.com/film/alfredk39/>

УДК 81.1

Л. Л. Семененко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ВІД КОНЦЕПТУ ДО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

У статті подано інформацію про типи знань, теорії зберігання їх у пам'яті та проаналізовано одиниці експлікації знань за допомогою мовних засобів. Зокрема подано інформацію про поділ знань на мовні та немовні, за традиційним підходом. Альтернативний підхід передбачає статичні знання, що накопичують інформацію про дійсність у вигляді концептів, і процедурні – інформація про процеси в об'єктивному світі. Подається концепція про типи моделей зберігання інформації в пам'яті (за Р. Солсо). Автор розкриває основні терміни, в яких репрезентуються мовні знання – концепт, поняття, значення, – та аналізує їхній шлях експлікації (від психічного утворення до одиниці мови).

Ключові слова: концепт, поняття, значення, мова, дійсність, знання.

FROM CONCEPT TO MEANING

This article provides information about the types of knowledge about the theory storing them in memory. The analysis unit explication of knowledge through linguistic resources. Information about particular division of knowledge into linguistic and non-linguistic, the traditional approach. An alternative approach involves static knowledge, accumulating information about the reality in the form of concepts and procedural – information about the processes in the objective world. Served concept of model types store information in memory (R. Solso). The author reveals the key terms, which represented linguistic: knowledge – concept – meaning – and analyzes their way explication (the mental formation to one language). Concept – operative approach to the content unit of memory, mental lexicon, conceptual language system and the brain, the whole picture of the world, which is reflected in the human psyche. The concept – a form of thinking that reflects a number of essential features specific facts of reality, and is formed as a result of human cognitive activity. It is the result of a generalization of a significant number of single events, during which a person is distracted from minor symptoms, focusing only on the essential characteristics of the object. The lexical meaning are several generalized concepts prevailing in a particular area and within a certain culture. The question of matching the concept and meaning of most linguists reduced to the relationship between language and non-verbal forms of knowledge.

Key words: concept, sense, meaning, language, reality, knowledge.

ОТ КОНЦЕПТА ДО ЗНАЧЕНИЯ СЛОВА

В статье представлена информация о типах знаний, теории хранения их в памяти. Проанализированы единицы экспликации знаний с помощью языковых средств. В частности представлена информация о разделении знаний на языковые и неязыковые, за традиционным подходом. Альтернативный подход предусматривает деление знаний на статические, накапливающие информацию о действительности в виде концептов, и процедурные – информация о процессах в объективном мире. Подается теория о типах моделей хранения информации в памяти (концепция Р. Солсо). Автор раскрывает основные термины, в которых представляются языковые знания – концепт, понятие, значение, – и анализирует их путь экспликации (от психического образования к единице языка).

Ключевые слова: концепт, понятие, значение, язык, действительность, знания.

Однією з глобальних проблем, що постала перед мовознавством із кінця ХХ ст., є визначення ролі і місця людини, носія конкретної природної мови, в процесах пізнання. Чи здатна людина – суб'єкт пізнання – осмислити об'єктивну реальність? Які можливості, межі і критерії пізнання дійсності? Яким чином культура накладається на об'єктивну реальність, утворюючи, таким чином, національно специфічну картину світу, що відображає дійсність мовними засобами?

Проблеми співвідношення пізнавальних процесів із системою мови активно вивчаються і розробляються в межах когнітивної лінгвістики (А. П. Бабушкін, М. М. Болдирев, Р. Джакендофф, С. А. Жаботинська, О. В. Кравченко, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, А. Е. Левицький, З. Д. Попова, Й. А. Стернін та ін.), лінгвокультурології (А. Вежицька, С. Г. Воркачов, І. О. Голубовська, В. І. Карасик, К. І. Мізін, Г. Г. Слишкін та ін.) тощо.

Проблеми категоризації і концептуалізації знань про дійсність, а також особливості структурування, накопичення, зберігання і передавання інформації про об'єктивну реальність мовними засобами вивчали Ю. Д. Аפרесян, О. О. Боріскіна, І. М. Кобозєва, Дж. Лакофф, З. Д. Попова, Е. Рош, О. А. Селіванова, І. А. Стернін, Ж. Р. Тейлор та ін. Співвідношення мови і дійсності, тобто як саме природна мова відображає способи пізнання і кодування світу, яким чином відбувається концептуалізація і категоризація дійсності з подальшою вербалізацією є актуальними й нині. У наш час збільшилася увага до ролі суб'єкта пізнання – людини – та її індивідуального сприйняття фактів дійсності, а також значно активізувався дослідницький інтерес до ролі мислення в процесах пізнання дійсності. Визначальне місце в цьому відведено дослідженню мови у її взаємозв'язках із психікою особистості та із конкретною національною культурою.

Сучасні вчені (М. М. Болдирев, А. Вежицька, Р. Гжегорчикова, О. О. Селіванова, П. О. Селігей та ін.) звертають увагу на багатоаспектність і різногранність мови як об'єкта дослідження. З одного боку, мова забезпечує взаємодію адресата і адресанта мовлення, виконуючи комунікативну функцію, яка є провідною, оскільки забезпечує існування мови та повноцінне функціонування суспільства. З іншого боку, мова спрямована на дійсність і на створення того світу образів, що існує між дійсністю та людиною, виступаючи як множина знань, які в сукупності створюють мовну картину світу. Ця картина світу локалізована в людській свідомості, постійно поповнюється і коригується, регулює поведінку людини.

Мова не просто передає інформацію у вигляді висловлювань, у яких наявні певні знання про фрагменти дійсності. Вона відіграє важливу роль у накопиченні знань, їх зберіганні в пам'яті, систематизації, тобто бере участь у їх обробці. Тим самим мова забезпечує пізнавальну діяльність людини, отже виконує когнітивну (пізнавальну) функцію.

Питання накопичення свідомістю знань про дійсність та передавання цієї інформації мовними засобами, а також відображення в мовному знакові етнічних і національно-культурних компонентів є актуальними та нагальними в сучасній лінгвістичній науці. Відокремленість мовної і концептуальної систем у свідомості індивіда, вербальної і невербальної інформації у людському мозку зумовлює потребу в окресленні межі понять *концепт*, *поняття*, *значення*.

Пізнання дійсності передбачає залучення перцептивних, мнемічних і мислительних процесів та є притаманним кожній людині. Протягом свого життя людина накопичує в психіці інформацію, що структурується у тому числі за допомогою мовних засобів. Кількість слів, значення яких відоме людині, варіюється від 20 тис. до 40 тис. [9].

Знання – це зберігання, об'єднання та організація в пам'яті інформації про довкілля. Емпірики вважають, що знання приходять із досвідом, а нативісти – що нервова система людини має вродженні здатності до структурування знань.

Традиційний підхід до структури знань про дійсність базується на їх поділі на мовні та немовні знання. Мовні знання включають інформацію про мову як систему, принципи комунікації. Немовні знання передбачають володіння інформацією про ситуацію мовлення (офіційна / неофіційна), знання культурної інформації про адресата, фонових знань про будову світу тощо.

У той же час альтернативний підхід до структурації знань про дійсність базується на тому, що знання в психіці людини формуються у вигляді концептів, які у своїй сукупності утворюють концептосферу (концептуальні знання про світ) та процедурні знання, що передбачають накопичення інформації про процеси, що відбуваються в об'єктивному світі. Концептуальні та процедурні знання групуються довкола ментального лексикону. Ментальний лексикон – це знання про мову в цілому, що проєктуються на окремі мовні одиниці (базова одиниця ментального лексикону – лексема в широкому розумінні).

Психологи на основі проведених експериментів із групою студентів приходять до висновку, що репрезентація інформації в пам'яті не є точним відтворенням реального життя; насправді це поєднання інформації, умовиводів і реконструкцій на ґрунті знань про довкілля [6] у вигляді когнітивної карти.

Когнітивна карта – форма репрезентації знань про дійсність у свідомості істоти, здатної до мислення. З'являється все більше фактів того, що внутрішня репрезентація реальності – це не те саме, що й зовнішня дійсність. Тобто вони не ізоморфні. Інформація, отримана від органів чуттів, зберігається у вигляді абстрактних репрезентацій [6, с. 38].

Існують різні гіпотези зберігання інформації у свідомості людини. Так, американський когнітивіст, психолог Роберт Солсо виділяє чотири типи моделей зберігання інформації в пам'яті: кластерна модель, групова модель, модель порівняльних семантичних ознак, мережева модель [6, с. 38].

На думку З. Д. Попова та І. А. Стерніна, мислення невербальне, а мова служить не для здійснення мислення, а для вираження, повідомлення та обговорення результатів мисленнєвого процесу; останній же є процесом оперування концептами [4, с. 40].

Варто зазначити, що проблеми співвіднесення понять *концепт* – *поняття* – *значення* не раз розглядалися в сучасних лінгвістичних дослідженнях (І. В. Варуха, В. З. Дем'янков, О. В. Пашкевич, І. Г. Ткаченко та ін.).

Від початку становлення когнітивної науки термін концепт міцно увійшов до термінологічної лексики мовознавства як феномен і результат мисленнєвої діяльності, за допомогою якого відбувається структуризація знань про дійсність у людській свідомості. Концепти – подільні одиниці свідомості, за допомогою яких здійснюється процес людського мислення. Під концептом розуміють оперативну змістову одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, що відображається в людській психіці [4, с. 98].

Концепт – одиниця концептуальної системи. Він не є простим мисленнєвим утворенням, про що зазначав ще О. О. Потебня: «Ми повинні визнати відносну нерухомість образу та мінливість його меж» [5, с. 232]. Залишаючись незмінним за своєю структурою, концепт може значно змінювати свій обсяг і якісне наповнення, залежно від досвіду людини чи менталітету народу.

Концепти локалізовані у свідомості та виступають як одиниці зберігання людського знання. Вони об'єктивуються (експлікуються) в мові за допомогою мовних засобів. Російський лінгвіст Ю. М. Караулов створив модель концептуального поля, згідно з якою до складу кожного такого поля входять «одиниці різних рангів, різних змістових рівнів – семантичного (звичайні словозначення) і когнітивного (концепти). Ядро кожного поля будуть задавати концепти, але кожен із них в принципі розгорнутий в семантичному полі» [3, с. 104]. Таким чином концепт завжди знаходить вираження мовними засобами.

Щодо кореляції термінів *поняття* – *значення*, то в лінгвістиці спостерігається дві тенденції: (1) поняття розглядається як частина лексичного значення, (2) поняття протиставляється значенню. Поняття – форма мислення, що відображає низку суттєвих ознак певного факту дійсності, і формується внаслідок пізнавальної діяльності людини. Воно є результатом узагальнення значної кількості одиничних явищ, у процесі якого людина відволікається від несуттєвих ознак, зосереджуючись тільки на істотних характеристиках об'єкта [2]. Межі і обсяг понять є змінними і дифузними. Сукупність ознак (розмір, форма, функція тощо), які об'єднуються в понятті, є достатньою для того, щоб репрезентований (експлікований) ним факт дійсності можна було відрізнити із низки інших і в той же час віднести до певного класу (категорії) – тобто узагальнити та отождити однорідні чи схожі факти дійсності.

На думку Ю. С. Степанова, концепт і поняття за внутрішньою формою однакові. Із сучасного погляду – поняття складає ядро концепту [7, с. 42]. «Поняття – те, про що люди домовляються, їх люди конструюють для того, щоб «мати спільну мову» при обговоренні проблем, опираючись на логічні міркування; концепти ж існують самостійно, їх люди реконструюють з певною мірою (не)впевненості, – звідси дифузність, гіпотетичність, розмитість таких реконструкцій» [1, с. 5].

Лексичне значення є рядом узагальнених понять, сформованих на певній території і в межах певної культури. Питання щодо зіставлення концепту і значення слова більшість лінгвістів зводять до проблеми співвідношення мовних і немовних форм знань. На відміну від концепту, який є немовною формою свідомості, лексичне значення є продуктом діяльності саме мовних осередків свідомості. І. Стернін пише, що «значення – це продукт діяльності мовної свідомості, а концепт – концептуальної» [8].

Особливість семантики мовних одиниць полягає в тому, що семантика не просто відображає дійсність, як концепт, а є загально відомою і комунікативно релевантною частиною концепту. Семантична організація слів передбачає розподілення близьких за значенням слів у групи, які, у свою чергу, можуть поділятися на підгрупи.

Отже, наші уявлення про світ не обов'язково ідентичні дійсності, позаяк базуються на їх суб'єктивній репрезентації у свідомості індивіда. Концептуальні знання – це знання про дійсність і про людину як активного її складника. Концепт не співвідноситься з будь-яким фрагментом дійсності – він йому не відповідає, – та експлікується номінативними мовними одиницями. Концепт за структурою є значно ширшим за поняття: його сферу не можна звести лише до логічних одиниць та операцій. У той же час концепт включає в себе емоційні, національно специфічні знання. І концепт, і поняття експлікуються за допомогою номінативних мовних засобів (лексичних, фразеологічних одиниць). Концепт включає у свою структуру мовні і немовні знання, у той час як поняття виражається через лексичне значення слова, яке є продуктом діяльності мовної свідомості.

Література:

1. Дем'янков В. З. Концептуальний аналіз терміна *понимание* / В. З. Дем'янков // *Понимание в комунікації*. 2005: Тезиси докладів Міжнародної наукової конференції (28 лютого – 1 березня 2005 г., Москва). – М. : НІВЦ МГУ, 2005. – С. 22–23.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 265 с.
3. Караулов Ю. Н. «Государственность» как образ государства в быденном сознании носителя языка-культуры / Ю. Н. Караулов, О. Д. Михайлов // *Русское слово в русском мире–2005: государство и государственность в языковом сознании россиян*. – М. : Азбуковник, 2006. – С. 66–117.
4. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток–Запад, 2010. – 314 с.
5. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 2007. – 192 с.
6. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. / Ю. С. Степанов – М. : Академический проект, 2004. – С. 42–67.
8. Стернин И. А. Слово и образ / И. А. Стернин, М. Я. Розенфильд. – Воронеж, 2008. – 243 с.
9. Baddeley, A. D. *Human Memory: Theory and Practice* / A. D. Baddeley. – London : Lawrence Erlbaum Associates, 1990.